

До спеціалізованої вченої ради
К 35.052.23 у Національному університеті
«Львівська політехніка»

79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3

Відгук

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента **Шехавцова Руслана Миколайовича** на дисертацію **Грицак Христини Михайлівни** на тему **«Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, галузь знань 081 «Право»

Норми правового інституту заходів забезпечення кримінального провадження, які регламентують підстави та порядок застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, не відносяться до числа норм цього інституту, що застосовуються часто під час кримінального провадження. Така ситуація, очевидно, виступала в якості однієї із основних причин того, що у теорії кримінального процесу цей захід забезпечення кримінального провадження до останнього часу не визначався в якості предмета окремого дисертаційного дослідження. Аналіз відомої нам спеціальної літератури свідчить про те, що тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом висвітлювалося на рівні або монографічних досліджень – але побіжно (прикладом є дисертація та монографія Фаринника В.І., присвячені теоретичним, правовим та праксеологічним проблемам застосування заходів забезпечення кримінального провадження у кримінальному процесі України (2018), та дисертація Поцілуйка В.М., присвячена процесуальним особливостям застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення (2018)), або окремих публікацій у фахових наукових виданнях, збірниках наукових конференцій, круглих столів – роботи Гловюк І.В., Ковганюк В.Д., Смокова С.М.,

Пархоменко Я.О., Гуміна О.М., Римарчук Р.М., Бурлаки О.В., Лисюка Ю.В. та інших науковців, чи у окремих методичних рекомендаціях – Удовенко Ж.М., Юсупова В.В., Сокирана М.Ф., Йовенка І.І. Наведене, на фоні відсутності монографічних досліджень цього питання, дозволяє зробити **висновок про актуальність теми дисертації** Грицак Х.М. Ця тема **відповідає**, хоча дисертант на стор. 20-21 дисертації (стор. 2 автореферату) це не зазначає, затвердженим рішенням від 03.03.2016 Національної академії правових наук України «Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016-2020 роки» в частині Правових механізмів забезпечення і захисту прав та свобод людини (п. 4), а також зазначеним на вказаних вище сторінках дисертації та автореферату науково-дослідним роботам – «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0112U001217) та «Шляхи вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0117U004015).

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується продуманою структурою дослідження, яка передбачила рух здобувача від загальних теоретичних уявлень щодо заходів забезпечення кримінального провадження до теоретичних уявлень та практики застосування окремих різновидів тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, а також опрацьованою дисертанткою судовою практикою, прикладами з якої просто пронизані розділ 2 та 3 дисертації, та узагальненнями результатів опитування співробітників правоохоронних органів, органів судової влади та адвокатів.

Дослідження Грицак Х.М. відзначається елементами **наукової новизни**, оскільки вперше на сучасному етапі розвитку вітчизняної юридичної науки на дисертаційному рівні, а не в окремих та розрізненних публікаціях, чи у частинах дисертації чи монографії, на підставі вивчення КПК України 2012 року, спеціальної літератури, судової практики розглянуті особливості нормативно-

правової регламентації застосування таких видів тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом як обмеження права керування транспортним засобом, права на полювання та права на зайняття підприємницькою діяльністю. Проведене дослідження, на наше переконання, формує певні основи подальшої системної розробки кримінальних процесуальних питань тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом як різновиду заходів забезпечення кримінального провадження. На нашу думку, до основних положень і висновків дисертації Христини Михайлівни Грицак, у яких присутня **наукова новизна** слід віднести пропозиції щодо:

- введення в наукову юридичну термінологію поняття «розумна мотивація» з метою правильної інтерпретації терміна «достатні підстави», з метою введення денотату, що буде описово та доречно окреслювати наявність доказових фактів, які слугують обґрунтуванням мотивів застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, що, своєю чергою, має мати «розумний» рівень, тобто слугувати реальному доведенню наявності вказаних у законі підстав (ризик втечі, можливість пошкодження чи втрати доказів, досягнення мети заходу (отримання доказів та їх збереження) тощо), без абстрактного домислу про уявну небезпеку;

- запровадження у авторському баченні такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом в контексті обмеження права на здійснення підприємницької діяльності – блокування доступу до веб-ресурсу, та створення Реєстру веб-сайтів, заблокованих за рішенням суду, що в умовах епохи гібридних інформаційних війн, як компонентів зовнішньої агресії, об'єктом якої виступає сучасна Україна, має неабияке значення, з одного боку, для забезпечення національної безпеки нашої держави, а з іншого – чітка нормативно-правова регламентація таких заходів забезпечення кримінального провадження буде виступати запобіжником від можливого свавілля правоохоронних органів, безпідставного обмеження права на свободу слова;

- практичного вдосконалення застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом і в рамках підготовки клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчими, і в рамках винесення ухвали про вирішення питання дозволу на застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження;

- внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства в частині заміни словосполучення «достатні підстави для вчинення кримінального правопорушення» на «обґрунтована підозра у вчиненні кримінального правопорушення» для більш точного визначення підстави застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, оскільки однією з вимог до клопотання слідчого, прокурора є виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення.

Значення праці для науки і практики результатів розглядуваної дисертації вбачається у тому, що одержані Х.М. Грицак дані можуть сприяти удосконаленню практики застосування висвітлених нею різновидів тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. В науково-дослідній сфері – бути основою для подальших наукових розвідок щодо застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. У освітньому процесі – під час підготовки майбутніх здобувачів вищої освіти за напрямом 081 «Право».

Структура та зміст дисертації. Структурно дисертація Х.М. Грицак в цілому відповідає вимогам, які пред'являються до такого роду наукової продукції.

Перший розділ присвячений правовим та науковим основам застосування заходів забезпечення кримінального провадження. В ньому послідовно розглядаються:

- генеза уявлень про заходи забезпечення кримінального провадження (стор. 28-43 дисертації, стор. 6-7 автореферату). Здійснене це шляхом

висвітлення історичного розвитку підходів до розуміння змісту кримінального процесуального примусу, що є безумовно важливим, через те, що досліджувані авторкою різновиди заходів забезпечення кримінального є формами прояву кримінального процесуального примусу. Однак, на нашу думку, надто багато уваги приділяється у цьому триманню під вартою та іншим запобіжним заходам аніж тимчасовому обмеженню у користуванні спеціальним правом. У такому історичному контексті є вже достатня кількість робіт, у яких розглянутий розвиток як теоретичних уявлень так і законодавства щодо застосування запобіжних заходів у кримінальних справах (див., наприклад: Михайлова О.Е. *Иные меры процессуального принуждения в уголовном процессе России: автореф. дисс... канд. юрид. наук. Владимир, 2009. – 27 с.*; Москалюк Ю.Д. *Домашній арешт та тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь. 2015. – 200 с.*), а тому приділяти стільки уваги запобіжним заходам не було потреби. На наш погляд доцільно було звернутися до розгляду підстав запровадження у вітчизняне та зарубіжне кримінальне процесуальне законодавство форм тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

- поняття та зміст сучасної концепції заходів забезпечення кримінального провадження, які розглянуті через призму уявлень про зміст та сутність процесуального примусу, а також практики Європейського суду з прав людини та нормативно правової регламентації застосування заходів забезпечення кримінального провадження у КПК Польщі, КПК ФРН, КПК Республіки Молдова, КПК Швейцарії, КПК Румунії, що оцінюється нами схвально (стор. 44-72 дисертації, стор. 7-8 автореферату). На підставі цього авторка сформувала на стор. 59 дисертації пропозиції щодо перейменування розділу II, глави 10 та внесення змін та доповнень до ч. 2 ст. 131 КПК. Ці пропозиції безумовно заслуговують на увагу, але опонент очікував побачити більше, прямо пов'язаного із темою дослідження матеріалу;

- суб'єкти застосування заходів забезпечення кримінального провадження (стор. 73-90 дисертації, стор. 8 автореферату), серед яких основну увагу справедливо приділено слідчому судді та його функціям під час прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також сформувані пропозиції щодо концепту «розумної мотивації» як компоненту ухвалення процесуальних рішень щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Положення щодо «розумної мотивації», на наш погляд, ще потребують свого дослідження перед тим як бути запровадженими як одна із категорій теорії кримінального процесу так і елементу нормативних приписів, щодо ухвалення відповідних процесуальних рішень слідчими суддями, прокурорами, слідчими, а також процесуальних рішень суду під час судового розгляду. Зокрема, необхідним є осмислення співвідношення між «розумною мотивацією» та «розумним сумнівом», а також «достатністю доказів».

Другий розділ присвячений організації та порядку застосування процесуальних заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (стор. 93-159 дисертації, стор. 9-10 автореферату). Матеріал з цього питання розподілений по трьох підрозділах:

- підстави застосування процесуальних заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (стор. 93-122 дисертації, стор. 9-10 автореферату). В даному підрозділі авторка вірно відстоює позицію, що лише факт підозри у вчиненні злочину, передбаченого ст. 286 КК України, не може бути визнаний достатньою підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Підставою для відмов у задоволенні клопотань щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом є і має бути те, що їх ініціатором не доведено існування обставин, які б свідчили про те, що є ризики, котрі виправдовують застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Ризики ж у кримінальному провадженні представлені у авторському баченні як імовірність (сукупність спонукальних обставин та умов)

пролонгованої загрози з боку підозрюваного/обвинуваченого для навколишнього середовища, а також ступінь імовірності невиконання приписів та обов'язків, що є в основі ведення об'єктивного та законного кримінального провадження, що в цілому відповідає сучасній доктринальним поглядам у теорії кримінального процесу на цю категорію. У підрозділі також розглянуті зміст ризиків відносно до окремих форм тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та сформульовані пропозиції, із доцільністю, яких ми погоджуємося, щодо необхідності визначення підстав та процедури блокування Інтернет-сайтів та реєстру таких сайтів у новій, запропонованій дисертанткою, редакції ч. 3 ст. 148 КПК;

- організація процесуального застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (стор. 123-157 дисертації, стор. 9 автореферату). У цьому підрозділі розглянуті загальна процедура реалізації тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом у кримінальних провадженнях. При чому особлива увага приділена процедурам обмеження права на здійснення підприємницької діяльності, хоча висвітлені питання здійснення інших форм тимчасового обмеження спеціальним правом. Наприкінці підрозділу авторка навела визначення спеціального права, його ознак та документів, які його посвідчують, вилученням яких запроваджується тимчасове обмеження у користуванні таким правом.

Завершується дисертація **третім розділом**, який присвячений процесуальним заходам забезпечення кримінального провадження з тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (стор. 160-202 дисертації, стор. 10-11 автореферату). В рамках цього розділу предметно розглянуті положення щодо процедури тимчасового обмеження права на керування транспортним засобом або судном (підрозділ 3.1.), права на полювання (підрозділ 3.2.), права на зайняття підприємницькою діяльністю (підрозділ 3.3.). У кожному підрозділі відповідно до спеціального права, що розглядається, висвітлені як нормативно-правові приписи щодо підстав та порядку набуття такого права, переліки документів, які це засвідчують, і, відповідно, які

необхідно вилучити з метою реалізації ухвали слідчого судді щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Матеріал підрозділів, як і попереднього розділу супроводжується активним наведенням витягів із ухвал слідчих суддів у кримінальних провадженнях, аналітика яких безумовно посилює значення для слідчо-судової практики наведених дисертанткою положень.

Висновки дисертаційного дослідження в стислій формі відбивають основні результати роботи та формують уявлення про ступінь вирішення дисертантом завдань, що були сформульовані на початку дослідження (стор. 205-213 дисертації, стор. 11-17 автореферату).

Додатки до роботи містять зведені дані анкетування адвокатів, співробітників судових та правоохоронних органів (додаток А – стор. 241-245 дисертації), список публікацій здобувача за темою дисертації (додаток Б – стор. 246-247 дисертації).

Автореферат дисертації відображає зміст основних положень дисертації.

Основні положення, висновки та рекомендації дисертації **достатньо повно відображені в опублікованих автором працях, кількість яких у фахових виданнях відповідає чинним вимогам та апробовані на п'яти науково-практичних конференціях.**

Зазначене дає підстави для загальної позитивної оцінки праці Грицак Х.М.

В той же час необхідно звернути увагу на деякі положення дисертації, які потребують врахування, уточнення, або можуть стати предметом дискусії під час її обговорення:

1. Сформульований на стор. 22 дисертації (стор. 3 автореферату) предмет дослідження як організаційно-правові основи застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом не повністю співпадає із його темою і фактично є вужчим. Зміст дисертації відповідає назві, а не предмету.

2. В роботі не використані останні роботи, присвячені проблемам теорії та практики застосування засобів забезпечення кримінального провадження, зокрема, тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, які на наше переконання мали би бути використані та проаналізовані в контексті одержаних наукових здобутків: Фаринник В.І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження у кримінальному процесі України: дис... докт. юрид. наук: 12.00.09. К., 2018. – 565 с.; Поцілуйко В.М. Процесуальні особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення: дис... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. – 230 с.; Лисюк Ю.В. Щодо тимчасового обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №4. – С. 280-287; Пархоменко Я.О. Підстави у застосуванні тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Серія Право. Вип. 43. Т. 2. – С. 186-188; Гумін О.М., Римарчук Р.М. Практичне застосування обмеження спеціального права в контексті заходів забезпечення кримінального провадження. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №3. – С. 271-273. Це б посилює теоретичну обґрунтованість дослідження здобувачки.

3. Для нас незрозуміло – чому Христина Михайлівна у своєму дослідженні проігнорувала і не виділила в якості окремого підрозділу у розділі 3 дисертації обмеження у користуванні правом на володіння та носіння зброї, хоча матеріал на стор. 108, 124, 138-139 дисертації свідчить, що їй відомо про цю форму обмеження у користуванні спеціальним правом, передбачену у п. 4 ч. 1 ст. 148 КПК. Під час захисту хотілося б почути позицію дисертантки з цього приводу.

4. У посиланнях на джерела, наведені на стор. 101 – 103 дисертації, не наведені номери сторінок, на яких містяться використані авторкою цитати.

5. На стор. 117, 210 дисертації (стор. 15 автореферату) Христина Михайлівна пропонує в якості однієї із підстав для блокування веб-ресурсу в рамках застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом те, що контент сайту більше, ніж на 50% складається з інформації, яка заборонена для поширення або ж це поширення є нелегальним (показ фільмів, аудіосайти, продаж книг без сплати авторської винагороди). Аргументи на користь саме такого відносного параметру цієї властивості веб-ресурсу у роботі не наведені. Під час захисту хтілося б їх почути.

6. У роботі на стор. 140, 162-163, 178-179, 189 дисертантка наводить узагальнення статистичних даних від правоохоронних органів, органів судової влади, які охоплюють проміжки між 2012-2016 роками. І хоча статистичний аналіз наведений у дисертації для обґрунтування її власної позиції з тих чи інших питань застосування як заходів забезпечення кримінального провадження у цілому, так і окремих їх різновидів, однак, посилила би аргументацію статистика за 2017-2018 роки.

Зроблені зауваження, проте, носять дискусійний та уточнюючий характер, у своїй сукупності не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не перекреслюють позитивного доробку автора у формуванні базових положень застосування заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених у п. 1-3 ч. 1 ст. 148 КПК. Текст праці викладено у логічній послідовності, державною мовою. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає чинним вимогам до такого роду робіт.

Викладене дає підстави для **загального висновку** про те, що дисертація Христини Михайлівни Грицак на тему «Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження» є завершеним самостійним дослідженням актуальної у сучасній юридичній науці теми. В цій праці отримані нові результати, що у сукупності є основою забезпечення розв'язання конкретних наукових завдань, які мають значення для кримінального процесу, а саме, визначення особливостей застосування окремих форм тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. За сутністю

й змістом дослідження відповідає науковій спеціальності, за якою здійснено науковий пошук, та вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, з відповідними наступними змінами, та вимогам наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» №40 від 12 січня 2017 року, а її авторка Христина Михайлівна Грицак заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, галузь знань 081 «Право».

Офіційний опонент:

т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції Львівського
державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Р.М. Шехавцов

